

Acz, fakr, şefkat ve tefekkür

<https://www.youtube.com/watch?v=SJhEQxmgoJI>

Sorular:

1. Seyr-u Sulukun en önemli kaynakları nelerdir?
2. Anlatılan nefis mertebelerine göre kendinizi sessizce değerlendiriniz.

26.SÖZ'ÜN ZEYLİ=29.MEKTUB:ZEYL

Zeyl

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[Bu küçük zeylin büyük bir ehemmiyeti var. Herkese menfaatlidir.]

Cenab-ı Hakk'a vâsıl olacak tarîkler pek çoktur. Bütün hak tarîkler Kur'andan alınmıştır. Fakat tarîkatların bazıları, bazısından daha kısa, daha selâmetli, daha umumiyetli oluyor. O tarîkler içinde, kasır fehmiyle Kur'andan istifade ettiğim "Acz ve fakr ve şefkat ve tefekkür" tarîkidir. Evet acz dahi, aşk gibi belki daha eslem bir tarîktir ki; ubudiyet tarîkiyle mahbubiyete kadar gider. Fakr dahi, Rahman ismine îsal eder. Hem şefkat dahi aşk gibi, belki daha keskin ve daha geniş bir tarîktir ki Rahîm ismine îsal eder. Hem tefekkür dahi aşk gibi, belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir tarîktir ki, Hakîm ismine îsal eder. Şu tarîk, hafî tarîkler misillü, "Letaif-i Aşere" gibi on hatve değil ve tarîk-ı cehriye gibi "Nüfus-u Seb'a" yedi mertebeye atılan adımlar değil, belki "Dört Hatve"den ibarettir. Tarîkattan ziyade hakikattir, şeriattır. Yanlış anlaşılmasın: Acz ve fakr ve kusurunu, Cenab-ı Hakk'a karşı görmek demektir. Yoksa onları yapmak veya halka göstermek demek değildir. Şu kısa tarîkin evradı: İttiba-ı sünnettir, feraizi işlemek, kebairi terketmektir. Ve bilhâssa namazı ta'dil-i erkân ile kılmak, namazın arkasındaki tesbihatı yapmaktır.

Birinci Hatveye: فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ

İkinci Hatveye: وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ

Üçüncü Hatveye: وَمَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

Dördüncü Hatveye: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

Şu dört hatvenin kısa bir izahı şudur ki:

**Birinci Hatvede:** فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ ifadesiyle şerh edildiği gibi: Tezkiye-i nefis etmemek. Zira insan, cibilliyeti ve fitratı hasebiyle nefisini sever. Belki evvelâ ve bizzât yalnız zâtını sever, başka

herşeyi nefesine feda eder. Mabud'a lâıyk bir tarzda nefisini medheder. Mabud'a lâıyk bir tenzih ile nefisini meayibden tenzih ve tebrie eder. Elden geldiği kadar kusurları kendine lâıyk görmez ve kabul etmez. Nefsine perestiş eder tarzında şiddetle müdafaa eder. Hattâ fitratında tevdi edilen ve Mabud-u Hakikî'nin hamd ve tesbihi için ona verilen cihazat ve istidadı, kendi nefesine sarfederek اَتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوِيَهُ kendisine mazhar olur. Kendini görür, kendine güvenir, kendini beğenir. İşte şu mertebede, şu hatvede tezkiyesi, tathiri: Onu tezkiye etmemek, tebrie etmemektir.

**İkinci Hatvede:** اَتَّخَذُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ dersini verdiği gibi: Kendini unutmuş, kendinden haberi yok. Mevti düşünse, başkasına verir. Fena ve zevali görse, kendine almaz. Ve külfet ve hizmet makamında nefisini unutmak, fakat ahz-ı ücret ve istifade-i huzuzat makamında nefisini düşünmek, şiddetle iltizam etmek, nef-i emmarenin muktezasıdır. Şu makamda tezkiyesi, tathiri, terbiyesi; şu haletin aksidir. Yani nisyan-ı nefis içinde nisyan etmemek. Yani huzuzat ve ihtirasatta unutmak ve mevtte ve hizmette düşünmek.

**Üçüncü Hatvede:** اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ dersini verdiği gibi: Nefsin muktezası, daima iyiliği kendinden bilip fahr ve ucbe girer. Bu hatvede: Nefsinde yalnız kusuru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp; bütün mehasin ve kemalâtını, Fâtır-ı Zülcelal tarafından ona ihsan edilmiş nimetler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamdetmektir. Şu mertebede tezkiyesi, اَفْلَحَ مَنْ رَكَّبَهَا şudur ki: Kemalini kemalsizlikte, kudretini aczde, gınasını fakrda bilmektir.

**Dördüncü Hatvede:** اَشْيَاءُ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ dersini verdiği gibi: Nefs, kendini serbest ve müstakil ve bizzât mevcut bilir. Ondan bir nevi rububiyet dava eder. Mabuduna karşı adavetkârane bir isyanı taşır. İşte gelecek şu hakikatı derketmekle ondan kurtulur. Hakikat şöyledir ki: Herşey nefsinde mana-yı ismiyle fânidir, mefkuddur, hâdistir, madumdur. Fakat mana-yı harfiyle ve Sâni'-i Zülcelal'in esmasına âyinedarlık cihetiyle ve vazifedarlık itibariyle şahiddir, meşhuddur, vâciddir, mevcuddur. Şu makamda tezkiyesi ve tathiri şudur ki: Vücutunda adem, ademinde vücudu vardır. Yani kendini bilse, vücud verse; kâinat kadar bir zulümat-ı adem içindedir. Yani vücud-u şahsîsine güvenip Mûcid-i Hakikî'den gaflet etse; yıldız böceği gibi bir şahsî ziya-yı vücudu, nihayetsiz zulümat-ı adem ve firaklar içinde bulunur, boğulur. Fakat enaniyeti bırakıp, bizzât nefsi hiç olduğunu ve Mûcid-i Hakikî'nin bir âyine-i tecellisi bulunduğunu gördüğü vakit, bütün mevcudatı ve nihayetsiz bir vücudu kazanır. Zira bütün mevcudat, esmasının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcib-ül Vücut'u bulan, herşeyi bulur.

**Seyr u Sülûk**

**Kalbin Zümrüt Tepeleri**

Gezme, gezinme, temâşâ etme mânâlarına gelen "seyr" kelimesiyle; bir yola girme, bir kimseyi veya bir yönü takip etme, bir düşünce ve bir sisteme bağlanma anlamındaki "sülûk" sözcüğünden mürekkep olan "seyr u sülûk" ifadesi, belli bir usûl dairesinde hayvanî ve cismanî arzuların uzaklaşması kalb ve ruhun hayat çizgisinde gönül ayağıyla Allah'a yürümenin, O'na vâsıl olma yollarını araştırmanın ve böyle bir vuslata erebilmek için "mesâvi-i ahlâk" da diyebileceğimiz fena huylardan uzaklaşmanın ve Kur'ânî ahlâkla ittisaf etmenin unvanı olagelmıştır.

Ayrıca, "seyr u sülûk"la doğrudan doğruya alâkalı olmasa da, ilâhî tecellîler açısından ihtiva ettiği mânâlar itibarıyla, bu ruhânî yolculuğun değişik buudları sayılan şu hususu hatırlatmakta da yarar görüyoruz:

İlâhî tecellîler ve sâlikin bu tecellîlere mazhariyeti açısından "seyr" iki şekilde mütâlaa edilegelmiştir; seyr-i nüzûlî ve seyr-i urûcî.

**Seyr u nüzûlî:** Mukayyet ve mümkün olan varlığın zuhûr etmesi için, mutlak ve vacib olan vücûdun tecellî ve feyiz ifazası mânâsına bir seyirdir ki, küllî dairede Vâhidiyet-i Hakk'ın, cüz'î dairede de Hazreti Ehadiyet'in "bî kem u keyf" kesret ufkuna nüzûlünden ibarettir. Buna, Vacib'in imkan mertebelerine, Mutlak'ın mukayyet dairelerine doğru bir inbisât-ı tecellî ile inkişaf ve zuhûru da diyebiliriz. Bu seyir, taayyün-i evelden, *أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي* "Allah'ın ilk yarattığı Benim nûrumdur."<sup>[1]</sup> mertebesine, ondan da topyekün kâinat ve insan mertebelerine kadar temâdî eden bir tecellîdir.

**Seyr u urûcî ise;** varlık ağacının en câmi meyvesi olan insanın, upuzun bir seyr u sülûk-i ruhaniyle yeniden irade, his, şuur ve latife-i Rabbaniye uğrunda mebdene ve merciine yönelerek, Hazreti Vacibü'l-Vücûd'un ziyâ-yı vücûdunda beden ve cismanî arzuları itibarıyla tamamen muzmahil olmasıdır ki; işte biz burada, mebdeden müntehâyâ, "seyr" unvanıyla dört mertebede bu ruhânî yolculuğu tahlil etmeye çalışacağız:

**Birinci mertebe;** "seyr ilallah" mertebesidir ve Hakk'a yürümenin başlangıcı olması itibarıyla buna "sefer-i evvel" de denir ki, Müsemma-yı Akdes de diyebileceğimiz Hazreti Zât mülâhazası mahfuz, ef'âl âleminde isimler ufkuna, sonra da bu isimlerin gölgesinde mebd-i taayyün olan isme ulaşmakla nihayet bulan bir yolculuktur; sâlik çok, müdâvimi ona nisbeten az, herkese açık bir seyahat-ı kalbiye ve ruhiyedir. Bu seyahat ister "sülûk" unvanıyla "seyr-i afakî" olsun, ister "cezbe" namıyla "seyr-i enfüsî" şeklinde tecellî etsin, yolculuk sona erince sâlikin kalbinden "mâsivâ" alâkası büyük ölçüde silinir-gider ve hak yolcusu kendini "fenâ fillâh" gel-gitleri içinde bulur ki, erbabı bu mazhariyete "vilâyet-i suğrâ" diyegelmişlerdir.

**İkinci mertebe;** "seyr fillâh" mertebesidir ve yine bir hamle hazırlığı ihtiva ettiğinden dolayı da buna, ikinci yolculuk mânâsına "sefer-i sâni" dendiği gibi "cem" de denmiştir ki, -fâni, bâki gerçeği mahfuz- sâlikin beşerî sıfatlardan tecerrütle ilâhî sıfatlarla ittisaf etmesi, istidadı ölçüsünde esmâ-i ilâhiyeyi temsilen Kur'ân ahlâkıyla tahalluk ederek -buna Allah ahlâkı da diyebiliriz- "ufk-i a'lâ"ya ulaşmasıdır ki, bu yolculuğun son konağına erenlere büyük ölçüde varlığın perde arkası inkişaf eder ve onların gönüllerine "ilm-i ledün" akmaya başlar; başlar ve

hak yolcuları isimler, sıfatlar, zâtî şe'nler âlemlerine ait mârifet şuâları karşısında eriyeye eriyeye nisbet-i tâmmenin zuhûruna ererler ki, böyle bir mazhariyete de "bekâ billâh" denegelmiştir.

**Üçüncü mertebe;** "seyr maallah" ve diğer namıyla "sefer-i sâlis" veya "fark maa'l-cem " mertebesidir ki, bir "vâsıl" için bu mertebede "bî kem u keyf" sadece O görülür, O bilinir, O duyulur; her yanı O'nun mârifet nûrları sarar ve âdeta sübühât-ı vech her şeyi siler-süpürür-götürür de her tarafta "كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ" Artık yeryüzünde olan her nesne fenâ bulmuş ve sadece senin Rabbinin zâtı bekâsını devam ettirmektedir." (Rahman, 55/26-27) hakikatı nümâyân olmaya yüz tutar; yüz tutar da başka varlıklar, başka bilmeler, başka görmeler, başka duymalar sâlikin mârifet enginliği ve zevk çağlayanının debisi ölçüsünde itibârîleşmeye başlar, hatta mâsivâ hissedildiği nisbette kalbe sıklet verir ve zaman gelir, hak yolcusu zevk ve hâl enginliğine karşı bütün bütün kapılarını kapar, sürmeler ve zaten dava-yı nübüvvetin vârislerinden de değilse halvet ve inzivalarla hep kendi sübjektif enginliklerinde yaşar. İşte bu ölçüde, hak erinin nazarında bütün zıtların yok olduğu böyle bir mertebenin nihayeti de "aynü'l-cem " unvanıyla yâd edilir. Nesîmî bütün rûsûmun silinip gittiği bu zevkî ve ruhî hâli, derin bir istiğrak neşvesiyle şöyle ifade eder:

"Mekânım lâ mekân oldu  
Bu cismim cümle cân oldu  
Nazar-ı Hak ayân oldu  
Özüm mest-i likâ gördüm.

Bana Hak'tan nidâ geldi  
Gel ey âşık ki mahremsin  
Bura mahrem makamıdır  
Seni ehl-i vefâ gördüm."

Bu makam aynı zamanda, kadehler gibi O'nun aşkıyla dolup boşalma, O'nu çılgınca sevme ve sevdirmeye makamıdır. Bu mertebenin vâridatıyla şahlanmış bir gönül, O'ndan bahsetmeyen her sözü israf sayar, her mülâhazayı da saygısızlık. İster ki her sözün dibâce konusu O olsun, her meclisin hitamı O'ndan bahislerle noktalansın ve herkes âşıkâne sadece ve sadece O'ndan söz etsin. Bir âşık-ı meçhul bu hissi ne hoş seslendirir:

"Keşke sevdiğimi sevse kamu halk u cihan;  
Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa..!"

**Dördüncü mertebe;** "seyr anillah" mertebesidir; bu seviyedeki "seyr"e "sefer-i râbî" " dendiği gibi "telvin ba'de't-temkin" de denegelmiştir. Bu pâyeyi ihraz eden bir vuslat eri, vahdetten sonra, yine vahdet yolunda, yeni yorumlarla kesrete yönelir. Tabir-i diğerle, vahdet ve izâfî vuslatta duyup zevkettiği mânevî hazlarını, başkalarına da duyurmak, miraç nüzûlünün gölgesinde tenezzül üstüne tenezzül kendi hayatını, başkalarını kurtarmaya, "Hazîratü'l-Kuds"e yükseltmeye, erdiklerine erdirmeye, gördüklerini gördürmeye bağlar ve binlercenin ruhunda tutuşturacağı vuslat arzusuyla oturur-kalkar. Mütehayyirleri ufuk ötesine irşad etme; tâlipleri terbiye; râğipleri itminana ulaştırma; yoldakilere rehberlikte bulunma; zulmette bocalayıp

duranlara nûr gösterme; nûra ermişleri mârifetle şahlandırma; mârifet şehsuvarlarını da zevk-i ruhânî yamaçlarında koşturma mefkûresiyle gerçekleşebilen böyle bir Hak'tan halka rücû, peygamberlerin has çıraklarına mahsus bir hâldir ve ilk donanımla teklif arasındaki tenasübe de iyi bir örnektir. Bu yüce pâyeyi, bazı tasavvuf erbabı "bekâ billâh maallah" veya "fark ba'de'l-icem" şeklinde isimlendirmişlerdir.

Bu ufka erenler, vahdeti kesrette, kesreti de vahdette görür, tek yüzlü iki derinliği birden yaşar, kendi maiyetiyle beraber, maiyete taşıdıklarının haz ve hazz-ı ruhanîsiyle her lâhza ayrı bir vuslata "bismillah" der.. ne iltibas, ne şatahat ne de naz; niyazla oturur-kalkar ve sürekli temkin soluklar.. "ilallah"ta "fillâh" esintilerini duyar; "maallah"ta "minallah" veya "anillâh" gerçeğini müşahede eder.. hem vâcid yaşar, hem fâkid bulunur; hem mehcûr görünür, hem vâsıl bulunur ve kurb-bu'du bir arada duyar.

Böyle bir hak yolcusu, yolcuların en kâmili, mürşidlerin en mütekâmili, tam bir terbiye üstadı ve irşad halifesidir. Kendisine teveccüh edenlerin sinelerinde iman, mârifet ve muhabbet duygularını coşturur; semtine uğrayan herkese sevdiğini sevdirebilir..

"حَبِّبُوا اللَّهَ إِلَىٰ عِبَادِهِ يُحِبِّبْكُمْ اللَّهُ" Allah'ı kullarına sevdiren ki Allah da sizi sevsin."<sup>[2]</sup> fehvâsınca böyle bir vâsıl, zılliyet plânında hem muhibtir hem de mahub.. duygularındaki safvet, düşüncelerindeki derinlik, temsilindeki ciddiyet, hâl ve davranışlarındaki duruluk onu, hemen herkesin her hâlükârda başvuracağı öyle bir âb-ı hayat kaynağı, bir ümit meşalesi hâline getirmiştir ki her tâlib-i feyz-i Hudâ ona koşar, her âşık-ı nûr-i Hudâ O'nun rehberliğine sığınır; sığınır zira:

"Menşe-i hüsn-ü ameldir hüsn-ü hâl,  
Hüsn-ü hâlde oldu âsâr-ı kemâl." (Anonim)

Sülûk; vuslata istidat kazanmak, vuslat temâdisinin önemli bir vesilesi sayılan sürekli yolculuk mülâhazasıyla yaşamak, fena huylara karşı her zaman ciddî bir tavır içinde bulunmak, yaşaya yaşaya ahlâk-ı haseneyi tabiatının bir derinliği hâline getirmek, Hakk'ın kenzen bilindiği kalb evini, O'nun teveccühlerini konuk etmek için ağyar duygu ve endişelerinden temizlemek ve iç âleminde her an, azizlerden aziz bir misafiri ağırlamaya hazır bulunmak demektir ki, İbrahim Hakkı bu mülâhazaları şöyle seslendirir:

"Dil beyt-i Hudâ'dır ânı pâk eyle sivâdan,  
Kasrına nüzûl eyleye Rahmân gecelerde."

Başta da işaret edildiği gibi "sülûk" tabiri, böyle tek başına kullanıldığı gibi, "seyr u sülûk" şeklinde de kullanılagelmiştir. Bazen buna bir de "ruhânî" kelimesi ilave edilerek "seyr u sülûk-i ruhânî" denmiştir ki, bunların hemen hepsiyle anlatılmak istenen şey, Hakk'a vasıl olmak için, O'ndan gayrı her şeyden -tabî bu şeylerden kendi nefislerine ve bizim heveslerimize bakan yönleri itibarıyla- yüz çevirerek sadece ve sadece O'na yönelmek; O'na tahsis-i nazar etmek; yolunu sarpa uğratmayacak Kur'ân ve Sünnet mümessili zahidlerin vesâyetinde bulunmak; vesvese, şüphe, tereddüt ve hayret hâllerinde onların irşadlarına başvurmak; acz, fakr ve ihtiyaçlarının şuurunda olarak her hâlde O'na muhtaç olduğunun idrakiyle yaşamak; gönlünü,

aşk u şevkle; hissini, ilâhî tecellîlerin müşahedesıyla; irade ve bütün lâtifelerini istiğfarla -yani şer meyelanlarının köklerini kurutmak ve dua ile hayır temayüllerinin sürgünlerini güçlendirmekle- şahlandırmak, beslemek ve takviye etmek... gibi hususlardır.

İhlâs ve ihsan şer'î mânâlarıyla, seyr u sülûkün en önemli ayağı ve kuvvet kaynağıdır. Sâlikin gönlü, ihlâs hissi ve ihsan şuuruyla atarken, bazen sadece "Lâ ilâhe illallah" der, Esmâ-i Hüsnâ'dan birini veya birkaçını isbat makamında birden mülâhazaya alır ve "Lâ Hâlîka, lâ Râzîka, lâ Musavvira... illallah" isbatıyla soluklar; bazen de tafsile açılarak her ismi ayrı bir mihrâb-ı teveccüh kabul etmek suretiyle, Hazreti Vâhibu'l-Hayat'ın güzel isimleri adedince kalbinden menfezler açar ve ihsan şuurunun araladığı kapı arkasını temâşâyâ yönelir; yönelir, bazen eşyada tecellî eden renk, tat, koku, şive, âhenk, nağme ve hikmetlerin çehresinde; bazen de, kalbin vüs'atine göre, "وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ" (O Güzeller Güzeli) Rabbi'lerine bakakalmış..." (Kiyâmet, 75/22-23) ufkunda seyahat üzere seyahatler tertip ederek vuslat iştiyakiyla yanar-tutuşur; yanar-tutuşur ve hissin, aklın, fikrin aciz kaldığı sırlı ve derin bir müşahede arzusuyla iman rampasına dayanarak irfan semâlarına yükselmeye çalışır; muhabbetini aşka çevirir.. aşkını şevkle besler.. cezb ü incizâbın kanatlarıyla sonsuzun enginliklerine açılır.. melekler burcuna yükselir, ruhânîlerden hoşâmedîler alır.. erilmelere erer.. görünmezleri görür; görür ama, aradığının şekil ve suretlerden münezzehtir olduğu mülâhazasıyla gözüne ilişen ve hatırına dalaşan her fotoğrafı da şeytanî birer resim sayar ve

"Ne cism u ne arazdır, ne cevher ne mütehayyiz,  
Yemez, içmez, zaman geçmez, berîdir cümleden Allah.  
Tebeddülden, tağayyürden dahi elvân u eşkâlden  
Muhakkak ol müberrâdır, budur selbî sıfâtullah."

hakikatlerine sımsıkı bağlı kalarak, mârifette hangi seviyeye ulaşırsa ulaşsın مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا Eşkiya ile mülâhazasıyla eğilir ve küh-i Bârî'nin nâkâbil-i idrak olduğunu haykırır; ne ölçüde kullukta bulunursa bulunsun كَيْدًا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا Eşkiya ile inler aczini seslendirir; ne kadar çok ve içten O'nu anarsa ansın كَيْدًا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا كَيْدًا Eşkiya ile zikirdeki yetersizliğini mırıldanır ve sürekli yüzü yerde yaşar.

Dinin emirlerine saygıyı Allah'a yaklaşmanın en birinci vesilesi sayar; takvâyı da en bereketli bir yol azığı. Bu çerçevede bir yandan nefsin terbiyeye tâbi tutarken diğer yandan da ruhunu tasfiyede asla kusur etmez. Terbiyeyi de, tasfiyeyi de din kurallarına bağlılık içinde gerçekleştirmeye çalışır; Şer'-i şerîfe uymayan her tezkiye ve temrin gayretini dinden uzaklaşma sayar ve böyle bir yolla elde edilmiş harikulâde hâlleri de istidraç kabul eder. Seyr u sülûkün her kademe ve derecesinde yol selâmetine fevkalâde ihtimam gösterir; yol selâmetini dinî esaslara bağlılıkta görür ve Allah indindeki kadr u kıymetini de takvâ derinliğinde bilir. Ona göre Allah'ı ancak müttakîler bulur; "Müttakînin makamı Cennet, içtiği de kâfûr olur" (Anonim).

Gülşen-i Tevhid Sahibi bu mülâhazayı:

"Eğer eman istiyorsan din u takvâ bütün korku ve tehlikelere karşı en metin bir kaledir." sözleriyle ne hoş ifade eder!

Nefis terbiyesi, bütün dinî sistemlerde çok önemli bir esas kabul edilegelmiştir. Buradaki nefisten maksat, eskilerin ifadesiyle "nefs-i nâtika" veya "nefs-i insanî"dir ki, Kur'ân'ın bir kısım işaretlerine dayandırılarak yedi ayrı mertebede ele alınmıştır:

Eğer nefis-i nâtika sadece hayvanî ve cismanî arzularını yaşıyorsa, buna "nefs-i emmâre" veya "nefs-i hayvanî", din u takvâ yolunda yürümekle beraber, sık sık düşüp-kalkıyor ve her defasında kendini sorgulayarak Rabbine yöneliyorsa, buna da "nefs-i levvâme", fenalıklara karşı bütün bütün tavır alıp yüzü hep Rabb'ine müteveccih bulunuyor ve safveti ölçüsünde ilâhî mevhibelere de mazhariyet kazanıyorsa ona "nefs-i mülheme", ihlâs-ı etem ve ubudiyet-i kâmile içinde Rabb'i ile münasebet ve muamelesi açısından vicdanı tam oturaklaşmış ise böylesi bir nefse "nefs-i mutmainne", kendi murâdâtından vazgeçip Hakk'ın muradının itirazsız mümessili hâline gelmiş ise artık bu da bir "nefs-i râziye" ve Hak hoşnutluğunu en büyük bir gaye hâline getirmiş ve her zaman o istikamette davranıyor, o hedefi gözetliyor رَضِيْتُ وَارْضَ عَنِّي "Ben razı oldum Sen de razı ol!" mülâhazalarıyla dolup boşalıyor bu da bir "nefs-i marziyye"dir. Bunun ötesinde, istidadı elveren ve ilâhî sıfatlarla ittisafa açık peygamberâne azim sahibi bir nefse de "nefs-i kâmile" veya "nefs-i sâfiye" denegelmiştir.

Nefs-i emmâre mertebesinde bir mü'min, çok defa işlediği günahların ya farkında değildir ya da hayatını hesapsız yaşamaktadır. Hatta namazında, niyazında, evrâd u ezkârında olsa da, henüz kendi kendini kontrol etme ve iç murâkabe düşüncesi gelişmediği için, ne tam taatin şuurunda, ne de masiyetin idrakindedir. Böyle birinin, her zaman elinden tutulmaya, havf u recâ dengesine uyarılmaya, mârifet, muhabbet ve mehâfet hisleri açısından derinleştirilmeye ihtiyacı vardır. Sâlikin, bu ilk mertebede nasihat dinlemesi, kusurlarını hafızasına nakşedip sık sık kendini sorgulaması, ibadet u taatte kararlı davranıp günahlara karşı da dişini sıkarak dayanması "cihad-ı ekber" in mebdei sayılır. Böyle bir mebde yolcusu mübtedî sâlikin, mücâhedesini devam ettirdiği ölçüde, duygu ve düşüncelerinde bazı farklılaşmalar hissedilmeye başlar; bunların başında da, yaptığı en güzel amelleri dahi yeterli bulmama ve olumsuz davranışlarının en küçüğünü bile ciddî ciddî sorgulama hususları gelir ki; işte bu mertebe "nefs-i levvâme" mertebesidir.

Nefs-i levvâme mertebesindeki bir sâlik, limandan açılmış, rıhtımdan fırlamış ve O'na doğru yürümeye -bu yürüme kalbîdir ve tamamen sâlike ait bir keyfiyet sayılır- başlamıştır ama; o, yine de yer yer sapmalar yaşar.. kaymalara mâruz kalır.. bazen hatalar gelir sevapların çehresini karartır ve hayatında güzellikleri çirkinlikler takip eder.. sık sık sürçer ve düşer; sonra da her defasında nedâmetle toparlanır.. istiğfarla hem günahlarından arınır hem de şer temayüllerinin kökünü kesmeye çalışır ve ümitle yoluna devam eder. Sadece bunları yapmakla da kalmaz; sürekli nefsinin kınar.. vicdan azabıyla kıvrır.. zaman gelir iç ızdıraplarını gizli iniltilele seslendirir ve zaman gelir halvet koylarına koşar, duygularını gözyaşlarıyla münâcâtlaştırır ve hep inler durur. Nefs-i levvâme erbabı berzah yolcusu sayılır ve kalb ibreleri mihrâb-ı tâmmi tespit heyecanı ile tir tir titrer, fikirleri afak ve enfüs arası gel-gitler yaşar, dilleri de ya "Lâ ilâhe illallah" der, "Lâ maksûde illallah" mülâhazasıyla O'na teveccüh ve iştiyakını ortaya koyar veya doğrudan doğruya O'nun "Maksûd-u bil hak" ve "Ma'bûd-u bil istihkak" olduğunu mırıldanır durur.

Hâlin iç mülâhazalara ulaştığı, kadem ve nazarın aynı ufku paylaştığı seviyeye ulaşan nefs-i levvâme yolcusunun gözünde en küçük hatalar zamanla en büyük günahlar gibi görünmeye, en küçük sürçmeler en büyük masiyetler gibi hissedilmeye başlar ki, o andan itibaren onun nazarında ak-kara daha bir belirginleşir, iyi-kötü kendi renkleriyle birbirlerinden tam ayrılır ve o, günahların çirkin yüzünü tahayyül ettikçe hep tiksinti duyar; sevapları düşündükçe de, onlara gönlünce ulaşamamanın hacâletiyle kıvrınır; ama her zaman ümitli, azimli ve kararlıdır. İşte böyle bir nefse Allah, *وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ*" Biz, yolumuzda gayret gösterip mücâhede edenleri, Bize ulaştıran yollara hidâyet ederiz; şüphesiz Allah ehl-i ihsanla beraberdir." (Ankebût, 29/69) fehvasınca, iyiyi, güzeli, marziyâtını ve marziyâtına ulaştıracak esasları ilham eder ki, mebdeden uzaklığı itibarıyla bu açıdaki bir nefis de "nefs-i mülheme" pâyesiyile şerefendirilmiş sayılır.

Nefs-i mülheme mertebesinde bir hak yolcusu, bütün etvâr ve ahvâliyle "Hû" der O'na yönelir.. her şeyde ve her yerde Onun sun-u bedînin temâşâsıyla soluklanır.. her nesneyi bir hayret levhası gibi müşahede eder.. ve her tabloda yeni bir hiss-i takdirle şahlanır.. dili "Lâ ilâhe illallah" derken, kalbi ve bütün letâifi "Lâ ma'bûde illallah" hakikatini mırıldanır.. sürekli "Hû" zamirinin itlâkındaki derinlikle nefes alır-verir.. ve her nefes alış-verişiyle âdetâ, kalbinde bir kor, bir kıvılcım gibi uyuyan aşk u şevki körüklemeye başlar.. ruhu "ataş" der inler; dili,

"Ey sâki aşkın nârına yandıkça yandım bir su ver  
Düşeli dilber derdine yandıkça yandım bir su ver" (Gedâî)

nağmeleriyle arzuhâl eder.. ve artık, dünyevî matlupları, zâtları itibarıyla talepten vazgeçtiği gibi, ukbâyı da Hazreti Zât'a bakmayan yönleriyle ikinci derece mülâhazaya alır.. düşüncelerinde, tahayyüllerinde sürekli O'nun konukluğuna koşar.. sözlerini O'nun iştiyakıyla süsler ve O'na iştiyak uyarmakla derinleştirir. Dolarken O'nun vâridatıyla dolar ve her doluşuyla ruhunda petekleştirdiği ballar balını müştak gönüllere sunmaya koşar.. sık sık Lâmekânî Hüseyin Efendi gibi:

"Pâk eyle gönül çeşmesini ta dolunca!  
Dik tut gözünü, gönlüne gönlün göz olunca!  
İnkârı kov, dil testisini ol çeşmeye tuttur.!  
Ol âb-ı safâbahşile bu testi dolunca..."

der ve dolma istikametinde azmini kamçılar. Dolunca da:

"Ey tâlib-i feyz-i Hudâ gel halkaya, gir halkaya!  
Ey âşık-ı nûr-i Hudâ gel halkaya, gir halkaya!" (M.Lütfî)

çığıllarıyla bir velvele olur ve çevresine boşalır.

Bu noktaya eren bir sâlik, az yer, az içer, az uyur, hep hayret içinde bulunur ve dünya umuruyla da, sırf esbab dairesi içinde bulunduğundan ötürü meşgul olur. Bu pâyeye ait sorumluluklarını yerine getiren ve Hakk'ın mevhibelerine karşı şükrünü eda eden bir sülûk eri, bazen tecellî-i



esmâ, bazen de tecellî-i ef'âl ile nefes alır verir. Ne var ki o, seyr u sülûk-i ruhânîsini, Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın vesâyetinde ve Sünnet rehberliğinde sürdüremez ya da Kitap ve Sünnet mümessilleri rehberliğine sığınmazsa, ubudiyetinde şatahata girebilir ve bazen de niyaz makamında nazlanma inhirafına düşebilir. Bu ise apaçık bir sukûttur.

Nefs-i mülhemenin nihayeti, aynı zamanda "ilme'l-yakîn"ın zirvesi "ayne'l-yakîn"ın de matlaı sayılır. Sâlik, bu noktaya ulaşacağı âna kadar, nazarî olarak öyle düşünmesi ve öyle demesi gerektiği için her şeyin Hak'tan olduğunu ifade eder; bu mertebenin zirvesine erdiği andan itibaren ise, bütün benliği ile: "قُلْ كُلُّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ" De ki: Hepsi Allah'tan." (Nisâ, 4/78) mazmununu telaffuz etmeye başlar.. o, her telaffuzunda yepyeni itminan esintileri duyar.. ve dinin emredip Allah'ın da sevdiği her şeyi tabiatının bir buudu gibi zevketmeye başlar ki, böyle bir mazhariyeti de ancak, nefsinde itminana erenler hissedebilirler. Bunu duyan nefis bir "nefs-i mutmainne" ve bu makam da nefs-i mutmainne makamıdır.

Nefs-i mutmainne zirvesine ulaşan bir müntehî nazarında, kendi hususiyetleriyle bütün eşya, bütün elvân u eşkâl eriyip gider ve o, sürekli "Lâ ilâhe illallah" hakikatini düşünür, onu söyler; söylerken de hakikî ve aslî vücûd olarak sadece O'nu duyar.. O'nun nûr-u vücûduyla iç içe yaşar.. ve bütün varlığı, ilim ve vücûdun birer tecellîsinden ibaret olarak zevkeder.. ve böyle bir ruh hâlinin gereği olarak da bütün varlığın, O'nun feyz-i vücûduyla meydana geldiğini ilân mânâsına "لَا مَوْجُودَ فِي الْحَقِيقَةِ إِلَّا اللَّهُ" der. Bu mülâhaza ne bir vücûd ne de şuhûd telâkkisidir; bu öyle bir zevk ve duyuş hâletidir ki, tatmayan bilmez, bilenler de tam ifade edemez. Bu makama eren bir hak yolcusunun sinesinde O'ndan gayrı her şey, yine O'nun ziyâ-yı vücûduyla silinir gider ve her yanda sadece ve sadece Hazreti Ef'âl, Hazreti Esmâ ve Hazreti Sıfât nümâyân olmaya başlar; başlar da, gözler ve gönüller sürekli onlarla dolar-taşar. Böyle bir sermesti içinde her an ayrı bir vuslat bişaretiyle yol alan hakikat eri, biraz da, "ayne'l-yakîn" derecesinde her şeyin O'na ait olduğunu duyması sonucu "Ballar balını buldum varlığım yağma olsun." diyerek, sırtında âriye bir gömlek gibi gördüğü bütün varlığını infak etmeye koşar.

Artık böyle biri, kendinden "can" istendiğini hissetse, hemen kurbanlık koyun gibi boynunu uzatır. -Bu makamda, o asliyete göre bir zilliyet, o külliyete göre bir cüz'iyet şeklinde "فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهٗ" Her ikisi de Allahın emrine teslim olup, (İbrahim) oğlunu şakağı üzere yere yatırınca..." (Sâffât, 37/103) hakikatinin kahramanlarını hatırlayabiliriz.- Rikkat-i kalb bu pâyenin en bârîz özelliğidir; sâlik her zaman: "Ağla ey gözlerim, hiç durma ağla!" der, gözyaşlarıyla nefes alır verir.. her şeyi sever, her şeyi koklar ve okşar ve hususiyle her biri birer mücellâ ayna olması itibarıyla insanlara karşı gönülden alâka duyar.. her renkte, her tatta, her kokuda, her seste, her şivede O'ndan tecellîlerle selâmlaşır.. her selâmlayışta çok farklı hislerle farklı düşüncelere girer; ama her defasında zevk u şevkini teyakkuz ve temkinle frenler.. hatta bazen bu ciddî teyakkuz ve temkin sayesinde, ruhunda köpüren ve dalga dalga bütün benliğini saran neş'elerin, sevinçlerin ve hazların kendine ait olması mülâhazasıyla, herkesin uğrunda canlar feda ettikleri topyekün ruhânî zevklerden de sıyrılarak, "lillah", "livechillah", "lieclillah" sözleriyle ifade edilen çerçeveye koşar ve Yunus diliyle "Bana Seni gerek Seni" der inler.

Bu esnada, bazı istidatlara sağanak sağanak ikramlar yağmaya başlar; başlar ve bu aynı zamanda keşiflerle, kerametlerle imtihana tâbi tutulma faslı demektir. Böyle bir makamda lutfedilen

bütün keşifler, kerametler, muhlis bir sâlik nazarında -istidraç endişesi mahfuz- bir ilâhî armağan olmanın ötesinde herhangi bir kıymeti de haiz değildir. Basiretli bir sâlik, işte böyle kendisinde ikinci bir tabiat âsârının belirmeye başladığı ve onun gönül dünyasında her gün ayrı bir "feth-i mübin" in yaşandığı, pinhânların ayân olduğu, gözden hicâbın kaldırılıp, eşyanın perde arkası kendi renk ve çizgileriyle zuhûr ettiği ve bazıları için başların dönüp bakışların bulandığı durumlarda o hep, Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın vesâyetine koşar.. düşünce ve tasavvurlarını Sünnet mihengine vurur.. beyanlarını "usûlüddin" mizanlarıyla çerçeveler.. ve yoluna: مَا أَنَا عَلَيْهِ [3] reflektörleri arasında devam eder. Hazreti Üstad-ı Küll ve Muktedâ-yı Ekmel'den sonra yoldakilere rehberlik vazifesini, Kitap ve Sünnet'in aydınlık temsilcileri mürşid-i kâmiller yaparlardı. Onların olmadığı dönemlerde ise çokların yolu sarpa sardı ve yol mütehayyirleri, takılıp yollarda kaldı...

Evet, bu makam aynı zamanda; "seyr maallah" makamı olması itibarıyla, hususî bazı vâridleri de vardır ve bazen de bu vâridler ifade yetersizliğinden "hulûl" ve "ittihad"a çekilebilecek biçimde seslendirilebilir. İşte böyle bir durumda sâlik, tam kazanma kuşağının zirvelerinde iken kaybetme çukurlarına yuvarlanabilir; yuvarlanabilir zira, zirvelerle çukurlar birbirlerine zıt oldukları hâlde hep yan yana bulunurlar. İhlâs kulesinin tepesinden düşecek birinin düz bir zemine değil de, derin bir çukura yuvarlanacağını hatırlatılması, değişik bir zaviyeden, zirvelerle çukurların bu beraberliğini vurgular. Onun içindir ki, seyr u sülûkta yolculuk ilerledikçe temkine, teyakkuza daha fazla ihtiyaç duyulagelmıştır. Öyle ki ufuk sezilip de her yanda kurbet esintileri duyulmaya başlayınca, hak yolcusu, daha derin murakabelere dalagelmiş ve sık sık kendini sıfırlamış.. üzerindeki mevhibelerin gelip geçiciliğini düşünerek mahiyetinin bir mazhar değil de bir ayna olduğunu görmeye çalışmış ve "Yâ Hû" soluklarıyla o vâridat ve lutufların kaynağına yönelip üveysî bir eda ile: "İlâhi Sen Rab'sın bense abd; Sen Hâlık'sın bense mahlûk; Sen Rezzak'sın bense merzuk; Sen Malik'sin bense memlûk; Sen Aziz'sin bense zelil; Sen Ganî'sin bense fakir..." demiş ve en büyük pâyenin kulluk pâyesi olduğunu hem de derin bir acz, fakr ve ihtiyaç hissiyle dile getirmiştir.

Bazı ehl-i hakikate göre, seyr u sülûkta en son mertebe "mutmainne" zirvesidir. Bu mertebeden sonra sözü edilen "râziye", "marziyye", "kâmile" veya "sâfiye" makamları, itminan mertebesinin değişik buutlarda zuhûr ve inkişâfından ibarettir ki, bunlara birer mertebe ve derece demekten daha ziyâde "cezebât-ı Hak" tezahürleri demek daha uygun olsa gerek.

İster bir makam sayılsın, ister mutmainne mertebesinin inkişâfı, bu noktadan sonra, "Yâ Hayy" ism-i şerifinin bir mazhar-ı tâmmı ve şeffaf bir aynası sayılan sâlik-i müntehî, Hak'tan hoşnut olmayı kendi tabîî derinliği gibi duyar ki, bu zirve "râziye" zirvesidir. Kahr u lutfun bir bilindiği bu ledünnî derinliğe eren hakikat kahramanında, beşeriyet sıfatları bütünüyle muzmahil olur gider ve her yanda yepyeni televvünlerle yepyeni bir var oluş başlar; "mahv"dan sonraki "sahv", "fenâ"dan sonraki "bekâ", "ilme'l-yakîn"den sonra ki "ayne'l-yakîn"le gelen bir farklı var oluş. Böyle bir müntehînin nazarında her zerre bir lisan kesilir ve her hâliyle O'nu zikreder.. her ses O'ndan farklı şekilde akseden birer nağme gibi duyulur.. her renk "lâhut" ikliminin tebessümleri gibi gözlere gönüllere yağar.. ve o, gezip dolaştığı her yerde "Lâ maksûde illallah", "Lâ ma'bûde illallah" hakikatleriyle nefeslenir.. durumunun ve konumunun müsaadesi nisbetinde, kalbî ve ruhî hayatı adına bu mübarek cümleleri oksijen gibi yudumlar; tabiat-ı beşeriye gereği

cismaniyetinde oluşmaya yüz tutan her hevâîliği de karbondioksit gibi dışarı atar.. ve hevâ-i nefsin artıkları sayılan âsâb ve hassasiyeti yatıştırır.. mücadelenin kızıştığı yer ve zamanlarda îâne talebi ve istigâse gözyaşlarıyla ebedî mihrabına yönelir ve sızlar.. muvaffakiyet ve zaferlerini de birer Hak ihsanı olarak duyar ve

"Değildir bu bana layık bu bende  
Bana bu lutf ile ihsan nedendir?" (M. Lütfi)

sözleriyle mırıldanır.. hep içten ve derin, hep Hak'tan hoşnut ve memnuniyet içinde bulunduğunu ihsas eder.. kim bilir her gün kaç defa:

"Gelse celâlınden cefâ, yahut cemâlınden vefâ  
İkisi de câna safâ, senden hem o hoş, hem bu hoş" (İ. Hakkı)

der, rızâ düşüncesini yeniler.. hatta bazen o, gönül gözlerine cezb ü incizâb semâlarından akıp gelen bu güzelliklerin farkında bile olamaz.

İşte böyle bir anlayış ve duygu dünyasına otağını kuran bir hakikat eri -buna Hakk'ın kulu demek daha uygun olur zannediyorum- tecellî-i ef'âl ötesinde, tecellî-i esmâ ve sıfâta açılarak "ilme'l-yakîn"in en üst mertebelerine yürür ki, bunun ötesi, Hak hoşnutluğunun kendine has emareleriyle duyulup hissedildiği ve selim vicdanların şehadetiyle bilindiği "marziyye" şâhikasıdır. Muhakkikince, bu pâyeye, "hakka'l-yakîn" televvünlü "ilme'l-yakîn" dendiği gibi "ehadiyet" mertebesi, "cem'u'l-cem" makamı da denegelmıştır. Bu makam erbabı, seyrini daha çok "seyr anillah" şâhikalarında sürdürür.. hâl-hayret-temkin ufkunda dolaşır durur; dolaşır durur ve artık Hak, onun gören gözü, işiten kulağı olur; hep doğruyu görür, doğruyu duyar ve insanlar arasında ilâhî ahlâkın mübarek bir temsilcisi gibi oturur kalkar.. başkalarında gördüğü kusurları affeder, ayıplara göz yumar, mü'minlere hüsnüzanda bulunur, herkesi şefkatle kucaklar ve Hak'tan ötürü her milletle barışık yaşar.. vicdanında duyduğu Hak hoşnutluğunu kalb imbiklerinden geçirerek kendi hoşnutluğu hâline getirir; gönül tezgâhlarında her şeyi şeker-şerbete çevirir ve bu ballar balını avuç avuç herkese tattırır.. ve hemen her yerde, her zaman "Hazreti Râzi"ya gönülleri yönlendiren bir rıdvan kıblenümâsı gibi hareket eder; Allah için sever, Allah için kucaklar, Allah için koklar ve sürekli Hakikat-i Muhammediye makamının mebdei sayılan böyle bir pâyenin hakkını eda etmeye, O'nunla nisbetini derinleştirmeye çalışır.

İtminan mevhibesinin idrak edilme sınırlarını aşkın müntehâsını "nefs-i kâmile" mertebesi teşkil eder. Dört bir yanda ilâhî tecellîlerin bütün mâsivâyı kendi rengine boyadığı, renklerin, şekillerin, keyfiyetlerin kendi çerçevelerinde silinip gittiği zevkî ve nazarî iç içe istihâlelerin yaşandığı ve "seyr"nin, "seyr billah" ufkunda sürdürüldüğü bu şâhika, vahdette kesretin, kesrette de vahdetin yaşandığı ilâhî sırlara açık öyle bir zirveler zirvesidir ki, asalet ve külliyet plânında orada sadece enbiyanın sesi-soluğu duyulur; zilliyet ve cüz'iyet dairesinde de dava-yı nübüvvet vârislerinin.. bu vârislerin en önemli hususiyetleri, yakazadır; bunlar nerede, niçin, hangi misyonla vazifeli bulduklarının şuurundadırlar. Küllü cüzden, küllîyi cüz'iden, aslî olanı zillîden, metbuu da tâbîden tefrik eder ve kat'iyen iltibasa düşmezler. Ne şatahat, ne naz, ne fâikiyet ne de imtiyaz; mazhar oldukları her şeyi O'ndan bilir ve bu mazhariyetlerini koruma istikametinde ortaya

koyacakları her cehdi, netice-i nimet-i sâbika olarak bir şükür esprisi içinde, fevkalâde bir tevâzu ve mahviyetle ortaya koyar, mükâfat adına değil de, vazife ve sorumluluk hesabına "hel min mezîd" (Kaf, 50/30) der dolaşırlar. Bu ölçüde safvete eren mutmain bir ruh, bütün mesûliyetlerini bir ibadet neşvesi içinde yerine getirir ve benliğinin derinliklerinde her lâhza ayrı bir vuslat zevkiyle coşar. Onun, "nefehâtü'l-üns" esintilerinin aks-i sadâsı sayılan solukları, okşayıp geçtiği her yere sekîne aşlar geçer.. onun sükûtu, varlığı hallaç etme ölçüsünde mük'ab bir tefekkür, sözleri de Mezâmîr'den akan hikmet kristalleridir. Gözler her yerde onu görme uğrunda açılır kapanır ve onun tavırları, davranışları Hakk'ı hatırlatır.. hatırladığı her yerde gönüllere bir murakabe kıvılcımı düşer ve tutuşan her gönül:

"Ey bülbül-ü şeydâ yine efgâna mı geldin?  
Azm-i gül edip zâr ile giryâna mı geldin?  
Pervâne gibi ateşe dâim cân atarsın,  
Yoksa bu aşk oduna sen yana mı geldin..."

der, mağmalar gibi köpürür, ocaklar gibi yanar ve giryâna gelenlere yanıp kül olmayı meşkeder.

Bundan başka sofîye, ruh için de bazı mertebelerden söz edegelmişlerdir. Ruhun iç yüzü diyebileceğimiz bâtınına "sır" denir. Sırrın bâtını ise "sırru's-sır" kabul edilir. Sırru's-sırrın en önemli bir buudu "hafî", en engin bir derinliği de "ahfâ"dır. Bâtından maksat, bir nesnenin özü, esası ve mayası demektir. Bu lâtifelerden sadece biri âlem-i halktan, diğerleri âlem-i emirdendir.. ve âlem-i emirden olan lâtifelerin en derini, en zor erişilene ahfâdır. Ahfâ, diğer lâtifeler itibarıyla merkezi tutuyor gibi bir hususiyet arz etmektedir. Hafî, âlem-i emre ait hususiyetleriyle tıpkı bir mahfaza gibi onu kuşatır; sırru's-sır, bir sur gibi bunların hepsini ihata eder ve ruh bir atmosfer gibi bütün lâtifeleri kucaklar ve kalbe bağlar. Bu lâtifelerin inkişâf ettirilmesi, kalbî ve ruhî hayatın, hayata hayat olmasına bağlıdır. Bu itibarla da, henüz cismaniyetten kurtulamamış, letâif-i insaniye ufkuna ulaşamamış bahtsızların, belli seviyedeki ruhlara akıp gelen bu mevhibeleri duymaları mümkün değildir. Bunları duyabilmenin asgarî şartları, evvelâ istidat, sonra o istidadı inkişâf ettirme adına sa'y u gayret ve daha sonra da usulüne göre çile çekmek ve "erbaîn"lerle beden hakimiyetinden kurtulabilmektir.

هَدَانَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ إِلَى الطَّرِيقِ الْقَوِيمِ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الرَّؤُفِ الرَّحِيمِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ.

**Sızıntı, Mart-Mayıs 1999, Cilt 21, Sayı 242-244**

[1] el-Aclûnî, Keşfü'l-hafâ 1/265 (lafız farkıyla)

[2] et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr 8/91

[3] Tirmîzî, İmân 38; el-Hâkim, el-Müstedrek 1/129; el-Aclûnî, Keşfü'l-hafâ 1/309; el-Heysemî, Mecmeu'z-zevâid 1/189

## ACIKLAMA:

<http://www.risaleforum.com>

## Zeyl

[Bu küçük Zeylin büyük bir ehemmiyeti var; herkese menfaatlidir.]

**Cenâb-ı Hakka vâsıl olacak tarîkler pek çoktur. Bütün hak tarîkler Kur'ân'dan alınmıştır. Fakat tarîkatlerin bâzısı bâzısından daha kısa, daha selâmetli, daha umumiyetli oluyor. O tarîkler içinde, kâsır fehminle Kur'ân'dan istifade ettiğim acz ve fakr ve şefkat ve tefekkür tarîkidir.** Yukarıda ifade ettiği gibi İnsanların Rablerinin rızasını umarak ona ulaşmakta izledikleri çeşitli yollar vardır..Bu yolların hak olanları ..kendi meslek ve meşreplerini usullerini Kur'an dan çıkarmışlardır..Yani Allah'ı CC zikretmekle ilgili bir ayeti..Tesbih etmeye emirle başka bir Kandili yollarına asarak o nur ışığında istikamet aramış..ve işleyerek istihdam olunmayı fiilleri ile dua olup istemişler...

Bunların izledikleri yollar içinde bazısı bazısından daha kısa ve daha genel oluyor diyerek Üstadımız Bediüzzaman kendi bulduğu tariki yolu izah ediyor diyor ki;

“O tarîkler içinde, kâsır fehminle Kur'ân'dan istifade ettiğim acz(Güçsüzlük, kudretsizlik.)ve fakr(Fakirlik, ihtiyaç, yoksulluk, azlık, muhtaçlık.)ve şefkat(Karşılıksız, samimi sevgi besleme; başkasının kederiyle alâkalı olma, acıyarak merhamet etme.)ve tefekkür(Düşünmek, derinlemesine, inceden inceye düşünme, fikretme.)tarîkidir. “ yoludur diye söylemiş...

Mananın içeriğini özelliğini anlatırken;

Evet, acz dahi, aşk gibi, belki daha eslem bir tarîktir ki, ubûdiyet tarîkiyle mahbubiyete kadar gider. Fakr dahi Rahmân ismine îsâl eder. Hem şefkat dahi, aşk gibi, belki daha keskin ve daha geniş bir tarîktir ki, Rahîm ismine îsâl eder. Hem tefekkür dahi, aşk gibi, belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir tarîktir ki, Hakîm ismine îsâl eder.

Tarikatlarda kalp ile edilen yolculukta en üstün görünen yürüyüşün aşk olduğu demi vardır..Bediüzzaman diyor ki;

Acz dahi ,aşk gibi, belki daha elsem yani ,Daha selâmetli ve sağlam bir yoldur ki,kulluk ibadet etmek tarikiyle mahbubiyete yani sevilecek bir hale gelmeye ki bir yerde demiş”insan için en büyük matlap dilek Allah tarafından sevilmesidir”meyanında ifade etmiş..diyor acz yoluyla ubudiyet insanı bu sevimli hale getir,Rabbine sevdirebilir...  
Fakr dahi;Rahman ismine îsâl eder..

Yani,Sonsuz merhamet ve şefkatle bütün varlıkları rızıklandıran Allah'a CC'ye ulaştırır.Çünkü;Rahman isminin ihtiva ettiği merhamet ve şefkat muhtaç olanlara vermek onları nimetlendirmek ister..Bu muhtaciyeti bilen ve teskere ile o Rahmete iltica edenin eli boş

dönmez..Daire o ihtiyacı karşılamak için mütecellidir...

Hem şefkat dahi, aşk gibi, belki daha keskin ve daha geniş bir tarîktir ki, Rahîm ismine îsâl eder. Yani,Sonsuz merhamet sahibi Allah'a CC ulaştırır..Çünkü Şefkat Rahimiyetin bir tecellisidir..Denilmiş merhamet eden merhamet bulur..Hem hakikaten Rahmaniyyet ve Rahimiyetin ihatası mahlukatı o nazardan sevimli hale getirmiş..Bu cilve-i hakikati okuyan ve münasip davrananlar mazhariyetlerini bilerek yapmaya şuurlu kulluğa çevirirler ki bu büyük bir nimettir..Çünkü Bilenle bilmeyen bir değildir...

Hem tefekkür dahi, aşk gibi, belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir tarîktir ki, Hakîm ismine îsâl eder.

Yani,Düşünmek, derinlemesine, inceden inceye düşünme, fikretme,aşk gibi belki daha zengin parlak geniş bir yol demiş...Tarikati kendi bulup gösterdiği yola kıyaslarken..Dört hatvede de aşk ile kıyaslamış..Çünkü tarikatta esas olan bu kaide-i kalbiye ve hal-i muhabbete mukabil..Aklın mahiyeti insaniyenin kalp ve ruhun ittifak ederek kabiliyet bütününde bir yürüyüşü tanzim etmiş..Ve tefekkürün;Herşeyi gaye ve faydalarla yaratan Allah'ın CC Hakîm ismine getirip göstermesinin geniş alanına işaret etmiştir.Çünkü Hakîm bir tecelli vahdani bir ihatadır..Herşeyde bir hikmet vardır..herşey kadar geniş bir penceredir...Hem Rabbimiz bunu emretmiş hem farzlar içine girmiş ki;Akıllı hikmet içinde hikmetli olan eserleri temaşaya davet eder..

Şimdi bu davet ve hikmet kendini gören gözlere..Maşaallah sübhanallah barekellah Allahuekber ve Lailaheillallah, Lailaheillahu gibi..hem hakikat hem evrad hem tesbih hem tekbir hem tehlil hem tahlil gibi vazifei fitrat olan ahvale sahibini şuuren taşır...

Evet;

Şu tarîk, hafî tarîkler misillü, "letâif-i aşere" gibi on hatve değil; ve tarîk-ı cehriye gibi "nüfûs-u seb'a," yedi mertebeye atılan adımlar değil; belki Dört Hatveden ibârettir. Tarîkatten ziyâde hakikattir, şeriattır. Yanlış anlaşılmasın; acz ve fakr ve kusurunu Cenâb-ı Hakka karşı görmek demektir. Yoksa onları yapmak veya halka göstermek demek değildir.

Şu yol,gizli tarikler benzer şekilde ""letâif-i aşere" en kısa manasıyla On latif duygu. (Kalp, ruh, sır, hafâ, ihfâ,toprak, su, hava, ateş, nefis.) biraz daha geniş alırsak;

On lâtif duygu. On adet lâtifeler. (Letaif-i aşere; İmam-ı Rabbani, kalb, ruh, sır, hafi, ahfa, insanda anasır-ı erbaanın herbir unsurdan o unsura münasib bir lâtife-i insaniye tabir ederek, seyr ü sülukta her mertebede bir lâtifenin terakkiyatı ve ahvalinden icmalen bahsetmiş. Ben kendimce görüyorum ki, insanın mahiyet-i camlasında ve istidad-ı hayatiyesinde çok letaif var. Onlardan on tanesi iştihar etmiş. Hatta hükema ve ulema-i zahiri dahi o letaif-i aşerenin pencereleri veyahut nûmuneleri olan havass-ı hamse-i zahire, havass-ı hamse-i batına diye o letaif-i aşereyi başka bir surette hikmetlerine esas tutmuşlar. Hatta avam ve havas beyninde taarûf etmiş olan insanın letâif-i aşeresi, ehl-i tarikin letaif-i aşeresi ile münasebettardır. Meselâ vicdan, a'sab, his, akıl, heva, kuvve-i şeheviye, kuvve-i gadabiye gibi letaifi kalb, ruh ve sırra ilâve edilse letaif-i aşereyi başka bir surette gösterir. Daha bu letaifden başka saika, şaika ve hiss-i

kabl-el vuku gibi çok letaif var.

Evet devam edelim İnşallah;

Bu söylenen latifelerüzerinden değil,ve tarik-i cehriye denilen “yürüyüşü gizli ve içten evradları ile olan tarikatlar gibi değil,virdleri sesli ve aşıkaran tariklerdir bunlar ise,NÜFUS-U SEB`A denilen,Yedi çeşit nefis. (Nefs-i emmâre, nefis-i levvame,nefs-i mülhime, nefis-i mutmainne, nefis-i râdiye, nefis-i mardiyye,nefs-i sâfiye gibi nefis üzerinde işleyerekoluyla menzillerine giderler..Bunlar gibi yedi mertebeye atılan adımlar da değil..sadece dört hatvedeniyani dört adım ve kısımdan ibarettir.. demiş...

Evet;

Tarîkatten ziyâde hakikattir, şeriattır. Yanlış anlaşılmasın; acz ve fakr ve kusurunu Cenâb-ı Hakka karşı görmek demektir. Yoksa onları yapmak veya halka göstermek demek değildir. Yani; Tarikattan ziyade hakikattir şeraiittir derken,Doğru yol, hak din yolu; İslâm dini, İslâm`ın bütün hükümleridir..Şeriat ahkamı ilahiyenin bütününü anlamına geldiğinden Allahın CC bütün marziyatını ifade eden..kainatı en hakikatli yönüyle hadisat ve akibet tarif eden ve ölçüleri Resulallah ASM talim ettirilen yüksek hakikatlerin hayattar bütünlüğüdür...Kanun neredeyse hükmün varlığı oradadır ve Hükme ve emre Hâkim olan Hâkem-i hakem hikmeti ile oradadır...Dolayısıyla bu manaya muttali olan bir nazar şeriat dairesinin genişliğinde bir manaya, hakikaten,ilmen,yakinen vb. istidadınca vasıl olur...

Sonra diyor ki;

Yanlış anlaşılmasın; acz ve fakr ve kusurunu Cenâb-ı Hakka karşı görmek demektir. Yoksa onları yapmak veya halka göstermek demek değildir.

İnsanın aczini ve fakrını kusurunu Allah`a göstermesi demektir..Yoksa kendisine hiçbir fayda sağlamayacak hatta onlara yapılırsa riyakarlık olacak perişaniyet sebebi meydana getirecek olanlara değil..Havl ve kuvvet rahmet ve merhametiyle yarattıklarının yanında olan Rablerine göstermektir ki..maksad ve arzuları yerine gelsin..getirilsin..Çünkü Allah kadirdir kudret sahibidir..Her mahlukun un ihtiyacını verecek kudret ve rahmete sahiptir...Öyleyse en yerinde ve mutlak istikametli hareket Mabud ve malikine müteveccih olmaktır..Kusuru ancak affedecek olana göstermek kurtuluş dilemektir.....

Evet demiş;

Şu kısa tarîkin evrâdı, ittibâ-ı sünnettir; ferâizi işlemek, kebâiri terk etmektir. Ve bilhassa, namazı tâdil-i erkân ile kılmak, namazın arkasındaki tesbihâtı yapmaktır.

Yani bu tarik diye ifade ettiği yolda ki evrad yani okunacak şeyler mahiyet-i sünnetin hakikatı ile onlara ittiba etmek uymaktır yapmaktır..Farz olan ibadetleri yerine getirip,günahları terk ederek,namazı usulüne uygun tâdil-i erkân ile kılmak ve tarikat-ı Muhammediye ASM denilen ,habibin SAS yolunun virdi mübareki ve hakikati evradiyesi olan otuz üç Sübhanallah, Elhamdulillah, Allahuekber ile duadan sonrada otuz üç Lailaheillallah olan tesbihatı yapmaktır..demiş..

Adımları sıralarken;

Birinci hatvede ; Nefislerinizi temize çıkarmayın. (Necm Sûresi: 32.) âyeti işaret ediyor.

İkinci hatveye ; Allah'ı unutanlar gibi olmayın ki, Allah da onlara kendi âkıbetlerini unutturmıştır. (Haşir Sûresi: 19.) âyeti işaret ediyor.

Üçüncü hatveye ;Sana her ne iyilik erişirse Allah'tandır. Sana her ne kötülük gelirse, o da kendi kusurun sebebiyledir. (Nisâ Sûresi: 79.) âyeti işaret ediyor.

Dördüncü hatveye; Her şey helâk olup gidicidir-Ona bakan yüzü müstesnâ. (Kasas Sûresi: 88.) âyeti işaret ediyor.

Deyip;

Şu Dört Hatvenin kısa bir izahı şudur ki:

Birinci Hatvede, Nefislerinizi temize çıkarmayın. (Necm Sûresi: 32.) âyeti işaret ettiği gibi, tezkiye-i nefis etmemek. Zîrâ, insan, cibilliyeti ve fitratı hasebiyle nefsinin sever. Belki, evvelâ ve bizzat yalnız zâtını sever; başka her şeyi nefsinin fedâ eder. Mabuda lâıyk bir tarzda nefsinin metheder; mabuda lâıyk bir tenzih ile nefsinin meâıyibden tenzih ve tebrîe eder. Elden geldiği kadar kusurları kendine lâıyk görmez ve kabul etmez; nefsinin perestîş eder tarzında, şiddetle müdâfaa eder. Hattâ fitratında tevdi edilen ve Ma'bud-u Hakikinin hamd ve tesbihi için ona verilen cihazât ve istidadı kendi nefsinin sarf ederek, ""Nefsinin arzusunun kedisine ma'bud edinin onun her emrine uyan kimse. (Furkan Sûresi: 43.)"" sırrına mazhar olur. Kendini görür, kendine güvenir, kendini beğenir.

İşte şu mertebede, şu hatvede tezkiyesi, tathîri, onu tezkiye etmemek, tebrîe etmemektir. Rabbimiz İnsan nefsinin koyduğu mutlak özelliklerinde olan acz ve fakrını bilmek hakikatine insanı davet ederken,kusurlu,noksan olan mahiyetini nazara verir..İnsan nefsinde bulunan kendini beğenmek ve kusursuz görmekte bir mana-i hakikatin gölgesi var..ama burada bahsedilen konuda nefsin kendi özelliğinde olan kusurunu ve acz ile fakrını bilerek kendini temize çıkarmaması emredilmiş...Hem insanın huy ve yaratılışında kendini nefsinin sevmek var..hatta en evvel bizzat yalnız kendini sever,başka olan her şeyi nefsinin feda eder kendinden başka kimseye kıymet vermez.Ve adeta nefsinin uluhiyet sıfatlarıyla kendini kusur ve noksandan münezze, kusurdan uzak gibi görüp göstermek ister.Noksanlarını hatalarını görmek istemeyerek o eksiklikler kusurlar içerisindeki hallerini kendine layık görmez..kendine bağlılığı ve tapar derecesindeki sevgisiyle savunur müdafa eder...Yaratılışına derc edilmiş o muhabbet ve marifet cihazlarını kendi nefsinin heves ve anlayış ve lezzetlerine sarf ederek tapılmaya layık görerek,Kendi nefsinin arzularına mağlup olur.kendini beğenir...

Bu mertebede tezkiyesi tathiri yani temizlenmesi, onu temize çıkartmamak, suçluluktan kusurdan uzak görmemektir...

İkinci Hatvede, Allah'ı unutanlar gibi olmayın ki, Allah da onlara kendi âkıbetlerini unutturmıştır. (Haşir Sûresi: 19.) dersini verdiği gibi; kendini unutmuş, kendinden haberi yok; mevdi düşünse, başkasına verir; fenâ ve zevâli görse, kendine almaz. Ve külfet ve hizmet makamında nefsinin unutmak, fakat ahz-ı ücret ve istifade-i huzûzât makamında nefsinin düşünmek, şiddetle iltizam etmek, nefsinin emmârenin muktezâsıdır. Şu makamda tezkiyesi, tathîri, terbiyesi; şu hâletin aksidir. Yani, nisyân-ı nefsinin içinde nisyân etmemek. Yani, huzûzât ve ihtirasâtta unutmak ve mevdi ve hizmette düşünmek.



Allah'ı unutmakla..vazifesinden gayrı düşmekle insan öyle bir kuyuya kendini atar ki bir daha oradan çıkması müşkülleşir...meğerki inayet devam ede merhamet yar ola inayet yol göstere... Rabbimiz kulumun zannına göreyim buyurmuş..Kulum beni nasıl tanırsa onunla öyle muamele ederim söylemiş..Hem de tanımak ve sevmek nurlarına bir şevk verip gayrete müşevvik bir yol çizmiş...

Burada Allah'ı CC unutmak..O nisyan içinde unutmak yani Allah'ı unutmak gibi dehşetli bir nisyan içinde..hali mucibince muamele görmesi kaçınılmazdır...Unuttuğu için unutulmuşluk işlemine tabi tutulacaktır...hayata yaklaşımı bu pencereden olduğundan..sadece fena ve zevale onun dışındaki her şey olarak yaşamaya çalışır..Ölümü başkalarına taksim eder.Zevali üzerine alınmaz...İnsanda bulunan nefsin mertebelerinden olan nefsi emare..Yani kötülüğü ve vazifesizliği isteyen o mahiyetin,ücret ve zevk makamında kendini düşünmek mahiyetinin muktezasıdır..Bu makamda tezkiyesi tathiri temizlenmesi onun bu kendine meftun,kendinden başka bir şeyi görmeyen yanının karşılığında onun kendine gelmesi diyelim, arzu ettiği şeylerin tersini yapmak...Noksan ve kusurlarını kendinde bilmek..hayatı hakkı hayatıyla çözüp her şeye hikmet nazarıyla bakıp marifet nurlarının çoğalmasına çalışmalıdır...Nefsin unutulması gereken ücret gibi beklentilerde onu unutmaktır...

Üçüncü Hatvede, Sana her ne iyilik erişirse Allah'tandır. Sana her ne kötülük gelirse, o da kendi kusurun sebebiyledir. (Nisâ Sûresi: 79.) dersini verdiği gibi; nefsin muktezâsı, dâimâ iyiliği kendinden bilip, fahr ve ucbe girer. Bu hatvede, nefsinde yalnız kusuru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp, bütün mehâsin ve kemâlâtını, Fâtır-ı Zülcelâl tarafından ona ihsan edilmiş nimetler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamd etmektir. Şu mertebede tezkiyesi,Nefsini günahlardan arındıran kurtuluşa ermiştir. (Şems Sûresi: 9.)sırrıyla şudur ki: Kemâlini kemâlsizlikte, kudretini aczde, gınâsını fakrda bilmektir.

Bu ayet-i Kerime muazzam bir hakikati gösterir..Vücüdi olan yani var olan ortaya çıkartılan yaratılan gösterilen bir fayda ve madsada hizmet eden..mutlaka bir hedefi olan..hayata hizmetkar..neticeye hâdim.. sınırlı değil..ebed nurlarını içeren ,hayır güzellik namına bütün her şey Allah'tandır..Bütün iyilikler ondandır..Çünkü bunların meydana çıkması harici bir sebebe bağlı değildir..Allah güzeldir..Demek ki güzellik ondandır..Allah hakîm dir..demek hikmet ondandır..Allah Mahbup'tur..demek muhabbet ondandır gibi..İnsan ise bu icad edilmiş ve hayata ve hayata mazhar olanlara..mevcuda ve vucud bulanlara adilane ve hakîmane hikmet ile hâkimane, kontrolü gözeterek hâkimiyetle..Hakemiyetle ihkakı hak ederek..herşeye hak ettiği nisbetle layıkını mutlak bir ölçü içinde vererek bu alemde harekete cevelena devarana getiren hareketin içinde ..yanlış tercihler ve temaslar..Vazifesizlik ve bulaşıp bulaştırmaklarla bu harika hilkat neticelerini bozar...Dolayısıyla burada ki faaliyetinden de o mesuldür..Ortaya bir şey çıkarmamış,aksine var edileni tahrip etmiştir..O ulvi gayelere yolculuk eden kendi menfaati de içinde olan hadiselere müdahale ederek lehinde olan şeyleri aleyhine çevirmiştir...Rabbimiz kendi buyurduğu gibi..Allah kullarına zulm edici değildir...Evet,buyurulduğu gibi; Sana her ne iyilik erişirse Allah'tandır. Sana her ne kötülük gelirse, o da kendi kusurun sebebiyledir. Evet,nefsin mahiyetinde mücadele ile terakkisi için bir çok kendine ait olmayan,mahiyetlerini bilmekle asıl ..hüner ve ilim,kudret sahibi tanımak için kıyas kabilinden bulunan ölçücüklerle ona verilen bir çok hissiyat vardır.Onların yanlış kullanımıyla bir çok duygunun yönleri aslından döner ve olmayan bazı halleri kendinde var gibi gösteren hayali bir sahibiyet malikiyet kendinde

vehmeder..Tahrip kolay olduğundan ..şerde elde ettiği neticeler ona kendinde bir kudret varmış gibi bir enaniyetli his tahsis eder..O bu şerde olan kabiliyetini her alanda tevehhüm ederek ..noksaniyetini ikmal etmek için adeta..karışmadığı hiçbir yer bırakmaz..

İnsanın noksanlığını bilip o gidermesi..menfaatli şeylere şevki için verilen faydalanmak meyilli hisleri nefsinde bazı mülâhazalar kendince değerlendirmelerle yolunu şaşırır..İfade edildiği gibi..iyiliği kendinden bilmek ucba gururlanmaya girmek gibi...Mutlak kemal sahibine iade edilecek ..Yani,üstadımız” Arif” bir idraki mesnevide anlatırken

"ya ilahi! hasenatım senin atandandır. seyyiatım da senin kazandandır. eğer atan olmasaydı helak olurdum" der.

Hem;

Ve keza, şuurî olmaksızın, senin lehine ve aleyhine çok fiiller cereyan etmektedir. O fiiller şuurî oldukları halde, şuurun taallûk etmediğinden sâbit olur ki, o fiillerin fâili bir Sâni-i Zîşuurdur. Ne sen fâilsin ve ne senin esbabın... Binaenaleyh, mâlikiyet dâvâsından vazgeç. Kendini mehasin ve kemâlâta masdar olduğunu zannetme. Ve kat'iyen bil ki, senden sana yalnız noksan ve kusur vardır. Çünkü, sû-i ihtiyarınla, sana verilen kemalâtı bile tağyir ediyorsun. Senin hanen hükmünde bulunan cesedin bile emanettir. Mehasinin hep mevhubedir; seyyiatın meksûbedir.Binaenaleyh, Mülk Onundur; hamd de Onadır; havl ve kuvvet ise ancak Ondandır. De..buyurmuş...

Evet bu üçüncü hatvede der ki;

Bu hatvede, nefsinde yalnız kusuru ve nakısı ve aczi ve fakrı görüp, bütün mehâsin ve kemâlâtını, Fâtır-ı Zülcelâl tarafından ona ihsan edilmiş nimetler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamd etmektir...

Emaneti bi hakkın kullanıp malikine teslim etmek üzere işlemek..acz ve fakrı ile ihtiyacı ve muhtaciyeti ile bir havl ve kuvvet ayinedarı olmasıdır..Ve o dünyevi ve uhrevi ihtiyaçları kendine verebilecek Rabbi Rahimine Hamd ile mukabele etmeli.Ezelden ebede her türlü hamd, şükür, övgü ve minnet Allah'a mahsustur.demelidir...

Evet,devamında demiş; Şu mertebede tezkiyesi,Nefsini günahlardan arındıran kurtuluşa ermiştir. (Şems Sûresi: 9.)sırrıyla şudur ki: Kemâlini kemâlsizlikte, kudretini aczde, gınâsını fakrda bilmektir.

Yani onun mükemmel olması ..mükemmel olmadığını bilmekte..kudreti ise azi içinde..zenginliği ise Allah'a karşı olan fakrındadır bilmesidir demiş..yedici sözde geçtiği gibi;

Evet, emr-i Künfeye kün'e (Ol der olu verir yasin suresi 82)mâlik bir Sultan-ı Cihâna acz tezkeresiyle istinad eden bir adamın ne pervası olabilir?Söyleyerek iman ve tevekkül ile bu intisabın nasıl büyük bir istinad ve istimdat kaynağının nurlu bir dairesidir göstermiş...

Yirmi üçüncü sözden bir iktibasla diğer hatveye geçelim..Orada demiş;

İşte insan, Cenâb-ı Hakkın böyle antika bir sanatıdır ve en nâzik ve nâzenin bir mucize-i kudretidir ki, insanı bütün esmâsının cilvesine mazhar ve nakışlarına medâr ve kâinata bir misâl-i musağğar sûretinde yaratmıştır.

Eğer, nur-u imân, içine girse, üstündeki bütün mânidar nakışlar o ışıkla okunur. O mümin, şuur ile okur ve o intisabla okutur. Yani,"Sâni-i Zülcelâlin masnuuyum, mahlûkuyum, rahmet ve keremine mazharım”gibi mânâlarla, insandaki sanat-ı Rabbâniye tezâhür eder. Demek, Sâniine intisabdan ibâret olan imân, insandaki bütün âsâr-ı sanatı izhâr eder. İnsanın kıymeti, o sanat-ı

Rabbâniyeye göre olur ve âyine-i Samedâniye itibâriyledir. O halde, şu ehemmiyetsiz olan insan, şu itibarla bütün mahlûkat üstünde bir muhatab-ı İlâhî ve Cennete lâyük bir misafir-i Rabbânî olur. İfade edilmiş...

Dördüncü Hatvede, Her şey helâk olup gidicidir-Ona bakan yüzü müstesnâ. (Kasas Sûresi: 88.)dersini verdiği gibi; nefis, kendini serbest ve müstakil ve bizzat mevcut bilir. Ondan bir nevi rubûbiyet dâvâ eder.

Evet;Bütün halk olunanlar helak olacaklar...Mevt inhilal ve inhirafı her şey aslına rucu edecek..Bir tek Allah bakidir..Ve ancak onun bekasıyla beka buluna bilir..Bekaya mazhar olanlar bakileşir...Nefsin mahiyetinde derc edilmiş kendini bizzat müstakil yani bağımsız bilmesi bizzat kendisinin varlığını kabul etmesi gibi hissiyatlarla kendine ait bir nevi Rablik iddia eder...Bu öyle bir güçlü his halini alır ki.. demiş; Ma'buduna karşı adâvetkârâne bir isyanı taşır.Kendi yaratana karşı düşmanlık taşır..Çünkü kendini bağımsız bilmekle ortaya çıkan olmayan rububiyet..üzerinde onu gözleyen bir nazarı kabul etmez...Hem Uluhiyet ve Rububiyetin birlik hassasiyetinin idraki için nefse takılmış bir hissiyattır..Yukarıda da söylenmişti yanlış kullanımıyla kendi başını belaya sokacak çok sorumlu ve uğursuz bir haldir...

“Bu hatvede geçen noktalar ve hakikatler Otuzuncu sözde yoğun bir şekilde ele alınmıştır..nefsin mahiyetinde olan enaniyet be onun ayinedarlığı gibi ciddi hakikatler en ince esrarına kadar ifade edilmiş...”

Evet bu düşmanca isyanı taşır..İşte eğer tezkiye ve terbiye edilmezse çok mesuliyetli neticelerde meydana getirmekle..bir tahripkar düşman kesilebilir...Her fırsatta bu zehrini kullanacak zeminleri arar..Enteresandır..İmanla küfrün ortası olmadığından nihayetsiz yükselmek ve alçalmak istidadı insanda bulunduğundan..bu düşmanlığı şuurla istimal edenler cinayetlerinden kolay vaz geçmiyorlar..Ve kalplerinin hak ve hakikati anlamaya karşı mühürlenmesi neticesinde ebediyen bu düşmanlıklarının karşılığını buluyorlar...O nedenle insan hatalarına karşı, kusurunu bilmekte onlara tövbe edip bir daha işlememek gayretinde bulunmalı ki bu vazifesizlikle kuvvetlenen düşmanlık hissiyatı günah penceresinden içeri girip..tövbesizlikle neticelenip bir adavet damarını güçlendirmesin..O nedenle Tövbeye çokça davet edilir ki..insan bu noksanlık ve hatalarının ümitsizliği altında nefesine şeytanı dinlettirip..yeisle kendine helaket kapılarını açmasın..Allah Gafur Rahimdir der..O itiraf ve sığınma alemini ona açar ki..ziyan olmasın...

Evet;

Ma'buduna karşı adâvetkârâne bir isyanı taşır.

İşte gelecek şu hakikati derk etmekle ondan kurtulur. Hakikat şöyledir ki:

Diyerek üstadımız reçeteyi vermektedir;

Her şey nefsinde mânâ-i ismiyle fânîdir, mefkuddur, hâdistir, mâdumdur; fakat mânâ-i harfiyle ve Sâni-i Zülcelâlin esmâsına âyinedarlık cihetiyle ve vazifedarlık itibâriyle şâhiddir, meşhuddur, vâciddir, mevcuddur.

Evet Herşey mânâ-i ismiyle fânîdir..yani; Bir şeyin bizzat kendisine bakan ve kendisini tanıtan mânâsıyla geçicidir,yoktur,sonradan olmuş yaratılmıştır.Mevcut değildir.Ölüdür...

Fakatmânâ-i harfiyle.. yani;Birşeyin Yaratıcısına bakan, onu târif eden ve tanıtan mânâsıyla ve Sâni-i Zülcelâlin isimlerine ayinedarlık cihetiyle ve vazifedarlık itibariyle görendir görünendir şahitlik edendir var edip vucuda getirilmiştir..O cihette mevcuddur...Ayinedar olduğu Zat-ı

Zülkemale mana-i harfiyle aldığı vaziyet..İsim ve sıfatlarına vazifedar mühim bir mahiyet olarak onu O'nun varlığında baki kılar..dediği gibi üstadımızın..Sermedi bir cemal zail geçici bir müştaka razı olmaz..Bakinin ayinesi bakidir...

Evvel mana-i ismiyle..kendi zatında aciz miskin olan insan vehmi olarak kendini kandırır ve itimad edse ne kadar büyük bir neticeyi kaybeder..O süfliyat içinde mesuliyetini bedbaht ruhuna yükletir ve cehenneme gider gitmeden öncede o azabı çeker...

Evet üstadımız diyor ki;

Şu makamda tezkiyesi ve tathîri şudur ki: Vücudunda adem, ademinde vücudu vardır. Yani kendini bilse, vücud verse, kâinat kadar bir zulümât-ı adem içindedir. Yani, vücud-u şahsîsine güvenip, Mûcid-i Hakikiden gaflet etse, yıldız böceği gibi bir şahsî ziyâ-i vücudu nihayetsiz zulümât-ı adem ve firâklar içinde bulunur, boğulur.

Kendine güvense Yaratanından gaflet etse o hakiki mücidini görmese kainat kadar bir karanlık içerisinde kalır..Oysa onun kendini var bilmesinde kendinde bir kudret tevehhüm etmesinde bir yokluk..kendini ise yok bilmesinde bir vücut nur vardır...Işık böceği çok harika bir misaldir..Hayata mazhar olmak adilane imtihan şartlarına karşı kabiliyetin cihazlanması demektir..İnsan gölgeler üzerinden asıllar alemine gidecek bazı fenerlerle yolculuğa çıkar..Cüz-i ilim ve cüz-i kudret külli olan ilim ve iradeye havl ve kuvvete işaret eden bazı lem'alardır..mana-i ismiyle ışığı o vücuda münhasır sınırlıdır..Işık böceği gibi..Kendinde bir nebze aydınlık olan o ışık..onu üstadımızın ifadesiyle kendinin dışında her şeyi karanlık içinde bırakan bir mahiyettir..İnsanda o numune hislerine güvense..bütün mevcudatı karanlık içinde bırakır ve o da o varlıklardan gafir başka bir yalnızlık hatta mevcudat kadar kalabalık ve manidar alemlerden yalnız kalır...

Evet diyor ki üstadımız;

Fakat enâniyeti bırakıp, bizzat nefsi hiç olduğunu ve Mûcid-i Hakikin bir âyine-i tecellîsi bulunduğunu gördüğü vakit, bütün mevcudâtı ve nihayetsiz bir vücudu kazanır. Zîrâ bütün mevcudât, esmâsının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcibü'l-Vücudu bulan, her şeyi bulur. İşte kendine güvenmeyi bıraksa..kendine mana-i harfiyle sahibi namına baksa..Nefsinin o nakıs ve küçük özellik ve ölçüleriyle onu ve bütün mevcudatı halk eden Rabbinin mükemmelliğine ayinedar bir özellik olduğunu derk etse anlasa ve görse..bütün mevcudatın varlığı kadar bir varlıklılık kazanır..Zira bütün mevcudat Halık-ı Küllişey'in isim ve sıfatlarının ayinedarları ve onu gösteren eserleridir..Mana-i harfiyle yaratıcısı namına bu alemle münasebet kuran bir insan kainatın yaratılışındaki asıl maksadı da bulmuş olur..O nimet-i keşf onu asıl Malik'inin Rızasına taşır..Onu bulan her şeyi bulmuş olur..Çünkü her şey onundur...dediği gibi üstadımızın hatta çok söylediğinden bir yerde ifade ettiği gibi;

Eğer Allah'ı buldunsa, bütün eşya senindir, gör.

Eğer Mâlik-i Mülke memlûk isen, Onun mülkü senindir, gör.

Evet Mesnevi-i Nuriye den şu münacat-ı harika ile bu dersimizi bitirelim;

İ'lem eyyühe'l-aziz! Acz, nidânın mâdenidir. İhtiyaç duanın menbaıdır.

Feyâ Rabbî, yâ Hâlikî, yâ Mâlikî! Seni çağırmakta hüccetim, hâcetimdir. Sana yaptığım dualarda uddetim fâkatimdir. Vesilem, fıkdan-ı hile ve fakrimdir. Hazinem aczimdir. Re'sülmâlim, emellerimdir. Şefîim, Habîbin (aleyhissalâtü vesselâm) ve rahmetindir. Af eyle, mağfîret eyle ve

merhamet eyle, yâ Allah, yâ Rahmân, yâ Rahîm! Âmin.

Evet Üstadımız bu hatime ile dersi hülâsa ederek demiş;  
Hatime

Şu acz, fakr, şefkat, tefekkür tarîkındaki dört hatvenin izahâtı, hakikatin ilmine, şeriatın hakikatine, Kur'ân'ın hikmetine dâir olan yirmi altı adet Sözlerde geçmiştir. Yalnız, şurada bir iki noktaya kısa bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Evet, şu tarîk daha kısadır. Çünkü, dört hatvedir. Acz, elini nefisten çekse, doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâle verir. Halbuki en keskin tarîk olan aşk, nefisten elini çeker, fakat mâşuk-u mecâzîye yapışır. Onun zevâlini bulduktan sonra Mahbub-u Hakikiye gider.

Risale-i Nur mesleki hakikisinin yürüyüş adımlarını üstadımız zikrederken..Risale-i nur'u işaret ediyor..Bu ders için bu derse kadar olan dersleri örnek göstererek..Bu yol daha kısadır.Çünkü dört adımdır der..İnsanın aczi elini nefisten kendinden çekse..o aczi adeta kurtuluş bulur..kendi havl ve kuvveti aciziyetinden kurtulup Kadir-i Zülcelalin dergahına sonsuz bir kuvvet kapısına gider..İhtiyacın sonsuzluğu penceresinden o ebedi muhtaciyetin envaı onu ve alemini sonsuz ihsan itminan dairesinde istihdam eder...

Halbuki aşk..kendinden elini çeker fakat güzellik envallarının çeşitliliğinin çokluğundan başka şeylere mecazen o muhabbetini verebilir..Onun faniliği ve başka bir güzelliğın mir'atı olduğunu derketmekten sonra yüzünü mahbubu hakikiyesine dönebilir..Fakat aşkın mahiyetin bir muhabbet itminanı vardır..Yani bir nevi sekri bir hal olduğundan daire-i ihtiyaçta vaz edilen kudretin geniş levazım dairesini pek göremez..Vusulu sadece kalbi bazı hassalarla olduğundan çok tezahür eden esma ondan gizlenir..Dolayısıyla vasıl olsada vusulu nakıs olur...

Evet;

Hem, şu tarîk daha eslemdir. Çünkü, nefsin şatahât ve bâlâpervazâne dâvâları bulunmaz. Çünkü, acz ve fakr ve kusurdan başka nefsinde bulmuyor ki, haddinden fazla geçsin.

Hem bu yol daha selametli ve sağlamdır..Çünkü fikrin ve aczin kendinden geçip..o manevi sarhoşluklarla pervasız iddiaları bulunmaz..Çünkü nefsin mahiyeti acz ve fakrden mürekkep muhtaç bir mahiyettir...Risale-i nurdaki marifet müvazeneleri..Kul ile Seyidi ararsındaki münasebeti tesis eden haddi müessis dersleri bu hakikati gayet geniş edebi nezihanesinde ders vermektedir..bütün meselesi buna şahittir...değişik yerlerde izah edilmişliğine havale edilir...

Evet;

Hem, bu tarîk daha umumi ve cadde-i kübrâdır. Çünkü, kâinatı, ehl-i vahdetü'l-vücut gibi, huzur-u dâimî kazanmak için idâma mahkûm zannedip, "Ondan başka mevcut yoktur." hükmetmeye veyahut ehl-i vahdetü's-şuhud gibi, huzur-u dâimî için kâinatı nisyân-ı mutlak hapsinde hapse mahkûm tahayyül edip," Ondan başka şahit olunan yoktur" demeye mecbur olmuyor.

Meşhur iki mesleğin meşreplerinin hak ve hakikate vasıl olmakta kullandıkları usulü burada kısaca beyan ederek..Dört adım ve daha sağlam dediği Kısa yolun en hülâsa içeriğini ifade ediyor..

Belki idâmdan ve hapisten gayet zâhir olarak, Kur'ân affettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcudâtı kendileri hesâbına hizmetten azlederek, Fâtır-ı Zülcelâl hesâbına istihdam edip,

Esmâ-i Hüsnâsının mazhariyet ve âyinedarlık vazifesinde istimâl ederek, mânâ-i harfî nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzûr-u dâimîye girmektir; her şeyde Cenâb-ı Hakka bir yol bulmaktır.

Evet denildiği gibi her şeyden Allah'a CC giden bir yol vardır...Mana-i harfi denilen hakikat Asa-ı Musa gibi her yerden marifet nurları keşfeden ab-ı hayat bir nazardır...

Elhâsıl, mevcudâtı mevcudât hesabına hizmetten azlederek, mânâ-i ismiyle bakmamaktır. Demiş...

Yedinci sözün sonundaki dua ile;

Allah'ım, kalplerimizi İmân ve Kur'ân nuruyla nurlandır.

Allah'ım, bizi Sana muhtaç olduğumuzun şuuruyla zenginleştir; Senden müstağnî durma fakirliğine düşürme. Kendi güç ve kuvvetimizden teberrî ediyor, Senin havl ve kuvvetine sığınıyoruz. Bizi Sana tevekkül edenlerden kıl. Bizi nefsimizin eline bırakma. Bizi, koruyuculuğunla muhâfaza eyle. Bize ve erkek, kadın bütün müminlere merhamet et. Kulun, peygamberin, seçtiğin, dostun, mülkünün güzelliği, masnuâtının melîki ve sultanı, inâyetinin gözbebeği, hidâyetinin güneşi, hüccetinin lisânı, rahmetinin timsâli, mahlûkatının nuru, mevcudâtının şerefi, mahlûkatının çokluğu içinde birliğinin kandili, kâinat tılsımının keşşâfı, rubûbiyet saltanatının dellâli, hoşnut olduğun şeylerin tebliğ edicisi, gizli isimlerinin tanıtıcısı, kullarının muallimi, âyetlerinin tercümânı, rubûbiyet güzelliğinin aynası, şuhud ve işhâdının medârı, âlemlere rahmet olarak gönderdiğin habîbin ve resûlün olan Efendimiz Muhammed'e, onun bütün âl ve ashâbına, kardeşleri olan diğer peygamber ve resûllere, melâike-i mukarrebîne ve sâlih kullarına salât ve selâm eyle.

El Fatiha.....